

УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА

**Кафедра богослов'я та суспільствознавчих дисциплін
імені Академіка УАН Івана Луцького**

**Робоча програма навчальної дисципліни
Літургіка (Євхаристія)**

ОБОВ'ЯЗКОВА ДИСЦИПЛІНА
Освітньо-професійна програма першого рівня вищої освіти
за спеціальністю 041 «Богослов'я»

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри богослов'я та суспільствознавчих дисциплін імені Академіка УАН Івана Луцького гуманітарного факультету університету 30 серпня 2018 року (протокол № 1)

Завідувач кафедри
кандидат філософських наук,
ліценціат теології
____ О.І. Савчук
30.серпня 2018 р.

ВСТУП.

Мета і завдання дисципліни. Мета курсу «Літургіка (Євхаристія)» - дати можливість студентам теоретичного і практичного освоєння уставних особливостей літургійно-сакраментального богослужіння Церкви (літургійні чини переєстествлення), що відноситься до сфери діяльності богослова, і включає традиційні християнські цінності, релігійну культуру і практичні аспекти життя конфесій, тощо.

Засвоєння курсу вимагає вирішення наступних завдань: детально ознайомитися із структурою Служби Божої та особливостями звершення анафори у різних літургійних традиціях, як в історичній ретроспективі, так і в сучасних богослужбових реаліях; практичне застосування отриманих знань, як у рамках аудиторного заняття на семінарах, так і в літургійній практиці.

Дисципліна «Літургіка (Євхаристія)» є обов'язковою для вивчення в циклі підготовки бакалаврів богослов'я. Курс взаємозв'язаний і має міжпредметні зв'язки з наступними навчальними дисциплінами: біблієзнавством, богослов'ям, історією Церкви, церковним правом, церковним мистецтвом і іконографією.

В результаті освоєння дисципліни студенти повинні:

знати: основні історичні віхи розвитку євхаристійної анафори у різних літургійних традиціях; причини і особливості формування канону; історію і богословсько-біблійне осмислення євхаристійної традиції Церкви; уставні особливості звершення євхаристійного канону; уставні особливості звершення проскомидії; чинонаслідування і особливості здійснення літургії Передосвячених дарів; уставні особливості служб літургії Слова та літургії Жертви;

вміти: аргументовано викласти богословсько-біблейське розуміння і історію появи будь-якого структурного елемента літургії, що вивчається в цьому курсі; скласти відповідно до богослужбового уставу чинонаслідування богослужіння євхаристійного канону; аргументовано пояснити ті, або інші богослужбні статутні особливості у кожному окремому випадку.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, ступінь вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		<i>денна форма навчання</i>	<i>заочна форма навчання</i>
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 04 «Богослов'я»	Нормативна	

Кількість модулів – 2	Спеціальність 041 «Богослов'я»	<i>Рік підготовки</i>	
		4-й	4-й
Загальна кількість годин – 90	Тижневих годин для денної форми навчання:	<i>Семестр 8</i>	
		6-й	6-й
аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 3	Ступінь вищої освіти: бакалавр	<i>Лекції</i>	
		18 год.	8 год.
		<i>Практичні</i>	
		18 год.	2 год.
		<i>Самостійна робота</i>	
		24 год.	54 год.
		ПК: 30 год.	
		Вид контролю: екзамен	

Примітка: Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 36 до 54.

для заочної форми навчання – 1/8.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Поточне оцінювання студентів на семінарських заняттях здійснюється за чотирибальною шкалою, де «2» - незадовільно; «3» - задовільно; «4» - добре; «5» - відмінно.

Підсумковий контроль у вигляді екзамену проводиться у тестовій формі і оцінюється відповідно до шкали оцінювання знань студентів за ЄКТС

Шкала в балах	Національна шкала	Шкала ЄКТС
90-100 балів	5 «відмінно»	A
80-89 балів	4 «дуже добре»	B
65-79 балів	4 «добре»	C
55-64 бали	3 «задовільно»	D
50-54 бали	3 «достатньо»	E
35-49 балів	2 «незадовільно»	FX
1-34 бали	2 «неприйнятно»	F

МЕТОДИ НАВЧАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

У процесі викладання навчальної дисципліни для активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів передбачене застосування як активних, так і інтерактивних навчальних технологій, серед яких: лекції проблемного характеру, міні-лекції, робота в малих групах, семінари-дискусії, мозкові атаки, кейс-метод, презентації, метод проектної роботи.

Діагностика (моніторинг і перевірка) результатів навчання здійснюється шляхом виконання студентами:

- 1) тестових завдань;
- 2) написанням есе;
- 3) презентацій і виступів на наукових заходах;
- 4) підсумкового екзамену у тестовій формі.

• **Словесні**

Розповідь-пояснення використовується під час навчання студентів на протязі лекції. За метою виділяються такі види розповіді: розповідь-вступ, розповідь-повість, розповідь-висновок. Ефективність зазначеного методу залежить головним чином від уміння викладача розповідати, дохідливості та доступності інформації, від поєднання його з іншими методами навчання.

Бесіда – це діалог між викладачем та студентом, який дає можливість за допомогою цілеспрямованих і вміло сформульованих питань спрямувати студента на активізацію отриманих знань. Саме з допомогою їх викладач активізує діяльність студентів, ставлячи їм запитання для розмірковування, розв'язання проблемної ситуації.

Лекція служить для пояснення теми; її типовими ознаками, є тривалість запису плану та рекомендованої літератури, уведення та характеристика но-

вих понять, розкриття та деталізація матеріалу, завершальні висновки викладача, відповіді на запитання.

- **Наочні методи**

Ілюстрація – допоміжний метод при словесному методі, її значення полягає в яскравішому викладенні та показі власної думки.

Демонстрація характеризується рухомістю засобу демонстрування, наприклад, демонстрація навчальних фільмів.

- **Навчальна робота під керівництвом викладача** – самостійна робота. До неї належать написання рефератів, самостійні письмові роботи, контрольні роботи, написання тестів.

Контроль

Перевірка глибини засвоєння знань, рівня сформованості навичок та умінь студентів відбувається у формі поточного, проміжного та підсумкового видів контролю.

Поточний контроль здійснюється через оцінювання усних відповідей щодо проблем для обговорення, передбачених планом семінарських занять, а також шляхом:

- проведення експрес-опитувань,
- тестування,
- підготовки доповідей і рефератів,
- написання самостійних і контрольних робіт.

При оцінюванні враховується глибина теоретичних знань та практичних навичок студентів і вміння застосовувати їх на практиці.

Проміжний контроль передбачає перевірку рівня засвоєння студентами теоретичного і практичного матеріалу модулів і здійснюється в межах семестру наприкінці планового вивчення курсу.

Підсумковий контроль проводиться у формі іспиту після закінчення вивчення навчальної дисципліни.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Розвиток євхаристійного канону на християнському Сході

Тема 1. Євхаристія в апостольські часи та в період катакомбної Церкви.

Тема 2. Початки формування євхаристійного канону: перші літургійні приписи щодо звершення Євхаристії.

Тема 3. Літургійні приписи щодо звершення проскомидії на християнському Сході.

Тема 4. Літургійні приписи щодо звершення літургії Слова на християнському Сході.

Тема 5. Літургійні приписи щодо звершення літургії Жертви на християнському Сході.

Тема 6. Богословсько-догматичні особливості звершення анафори на християнському Сході.

Тема 7. Морально-етичні аспекти уділення Таїнства Євхаристії на християнському Сході.

Тема 8. Канонічні обмеження щодо уділення Євхаристії на християнському Сході.

Тема 9. Місце Пресвятої Євхаристії у східнохристиянській сотеріології.

Змістовий модуль II. Розвиток євхаристійного канону на християнському Заході.

Тема 10. Період та особливості формування західного літургійного канону.

Тема 11. Структура західної літургії: компаративний аналіз.

Тема 12. Літургійні приписи щодо звершення літургії Слова на християнському Заході.

Тема 13. Літургійні приписи щодо звершення літургії Жертви на християнському Заході.

Тема 14. Богословські передумови становлення і розвитку культу Пресвятої Євхаристії на християнському Заході.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	с	с.р.		л	п	с	с.р.
1	2	3	4	5	7	8	9	10	11	12
Змістовий модуль 1. Розвиток євхаристійного канону на християнському Сході										
Тема 1. Євхаристія катакомбної Церкви.	4	1		1	2	6	2			4
Тема 2. Перші євхаристійні приписи.	4	1		1	2	6				6
Тема 3. Звершення проскомидії.	4	1		1	2	6	2			4
Тема 4. Літургія Слова.	4	1		1	2	6				6
Тема 5. Літургія Жертви.	4	1		1	2	6				6
Тема 6. Звершення анафори.	4	1		1	2	6				6
Тема 7. Уділення Євхаристії.	4	1		1	2	6				6
Тема 8. Канонічні обмеження уділення Євхаристії.	4	1		1	2	6				6
Тема 9. Сотеріологічні аспекти Євхаристії.	4	1		1	2	6				6
Разом за змістовим модулем1	36	9		9	18	54	4			50
Змістовий модуль 2. Розвиток євхаристійного канону на християнському Заході										
Тема 10. Виникнення західного літургійного канону.	3	1		1	1	6	2			4
Тема 11. Структура західної літургії.	5	2		2	1	8				8
Тема 12. Літургія Слова.	5	2		2	1	8	2			6
Тема 13. Літургія Жертви.	5	2		2	1	8				8
Тема 14. Культ Євхаристії.	5	2		2	2	6			2	4
Разом за змістовим модулем2.	24	9		9	6	36	4		2	30
ПК			30							
Усього годин	90	18	30	18	24	90	8		2	80

Рекомендована література:

Джерела

1. Типикон, сиєсть устав. – М.: Изд. Совет РПЦ, 2012. – 1200 с.
2. Апостол. – М.: Моск. Патриархия : Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 2012. – 528 с.
3. Евангелие Богослужебное. - М.: Троице-Сергиева Лавра, 1996.
4. Минея в 24 томах. – М.: Изд. Совет РПЦ, 2004.
5. Октоих, сиречь Осмогласник. [Ч. 1] : Гласы 1-4. – М.: Московская Патриархия, 1996 – 2000. – 711 с.

6. Октоих, сиречь Осмогласник. [Ч. 2]: С 5-го гласа по 8-й. – М. : Правило веры. – 2013.
7. Псалтирь следованная: в 2 ч. Ч. 1. – М. : Донской мон-рь, 1993
8. Псалтирь следованная: в 2 ч. Ч. 2 – М. : Донской мон-рь, 1993
9. Служебник. – М.: Изд. Совет РПЦ, 2004. - 591 с.
10. Требник. – М.: Изд. Совет РПЦ, 2008. – 608 с.
11. Часослов. – М.: Московская Патриархия, 2004. – 352 с.
12. Триодь цветная. – М.: Моск. Патриархия, 1992. – 335 с.
13. Триодь Постная. Т. 1. – М.: Моск. Патриархат, 1992 – 376 с.
14. Триодь Постная. Т. 2. – М.: Моск. Патриархат, 1992. – 596 с.

Посібники

1. *Кашкин А.С.*, Устав православного богослужения: Учеб. пособие по Литургии. – Саратов: Изд-во Саратовской епархии, 2010. – 687с.
2. *Аверкий (Таушев) археп.*, Литургия в 5 частях.
3. *Красовицкая М.С.*, Литургия. – М.: ПСТГУ, 2007.
4. *Малков П.Ю.*, Введение в Литургическое предание: Таинства Православной Церкви: Курс лекций. М.: ПСТГУ, 2008.
5. *Никулина Е.Н.*, Богослужебный устав и гимнография. Учебное пособие для студентов ФДО. – М., 2005.
6. Настольная книга священнослужителя: [в 8 т.]. Т.1. М.: Изд-во Московской Патриархии, 1992. Т.4. М.: Изд-во Московской Патриархии, 2001.
7. Богослужение. // Православная энциклопедия. Т.5. – М.: Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», 2004. – С.536-542

Додаткова література:

1. Ирмологий в 3 ч. Ч. 1. – М.: Московская Патриархия, – 1982. – 221 с.
2. Канонник. – М.: Моск. Патриархия, 1986. – 592 с.
3. Минея дополнительная. – М.: Изд. Совет РПЦ, 2005. – 415 с.
4. Минея общая Новомученикам и Исповедникам Российским. – М.: Изд. Моск. Патриархии, 2011.
5. Минея общая.– М.: Правило веры, 2004. – 332 с.
6. Минея Праздничная. – М.: Донской мон-рь: Изд. отд. Московского Патриархата, 1993. – 457 с.
7. Паримийник сиесть собрание паримий на все лето. Кн. 1. Паримии Триоди Постныя; Кн. 2. Паримии Триоди Цветныя и Минеи праздничныя. - СПб. : [б. и.], 1890-1893. - 266, 224 с.
8. Служебник. – М.: [б. и.], 1991. Ч. 1. – 351 с.
9. Служебник. – М.: [б. и.], 1991. Ч. 2. – 357-606 с.
10. Требник дополнительный. – 1997.

11. Требник митрополита Петра Могилы. – Репр. – Київ: [s. n.], 1996. Т. 1. – 946 с.
12. Требник митрополита Петра Могилы. – Репр. – Київ: [s. n.], 1996. Т. 2-3. – 994, 430 с.
13. Требник: в 3 ч. – Киев: Украинская Православная Церковь, Киевская митрополия, 1997 – 1998. Ч. 1-2. – 1998. – 304, 16 с.
14. Требник: в 3 ч. Ч. 3: – Киев: Украинская Православная Церковь, Киевская митрополия, 1997 – 1998.
15. Чиновник архиерейского священнослужения: в 2 кн. Кн. 1. – М.: Изд. Моск. Патриархии, 1982
16. Чиновник архиерейского священнослужения: в 2 кн. Кн. 2. – М.: Изд. Моск. Патриархии, 1982 – 1983.

Посібники

1. *Аранц М.*, Око церковное. Переработка опыта ЛДА 1978 г. История Типикона. – М., 1999. – 58 с.
2. *Афанасий (Сахаров), свт.* О поименовании усопших по уставу Православной Церкви. СПб., 1995.
3. *Булгаков С.* Настольная книга для священно-церковно-служителя. М., 1993.
4. *Вениамин (Румовский), архиеп.* Новая скрижаль или объяснение о Церкви, о литургии и о всех службах и утварях церковных. Почаев: Изд-во Свято-Успенской Почаевской лавры, 2005.
5. Всенощное бдение // Православная энциклопедия. Т.9. – М.: Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», 2006. – С.668-680
6. *Вульфенден Г. свящ., Желтов М. С.*, Вечерня. // Православная энциклопедия. Т.8. – М.: Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», 2005.
7. *Гаслов И.* Православное богослужение. Практическое руководство для клириков и мирян. СПб., 1996.
8. *Георгиевский А.* Чинопоследование Божественной Литургии. Нижний Новгород, 1995;
9. *Дмитриевский А.*, Историческое, догматическое таинственное изъяснение Божественной Литургии. М., 1993 (Репринт изд. 1897).
10. *Желтов М. диак.*, Ектения. // Православная энциклопедия. Т.18. – М.: Церковно-научный центр «Православная Энциклопедия», 2006. – С.248-251
11. *Иларион (Алфеев) археп.*, Православие. Т. II – М.: Изд-во Сретенского монастыря, 2009.

12. *Киприан (Керн), архим.* Евхаристия (из чтений в Православном Богословском институте в Париже). М., 1999.
13. *Киприан (Керн), архим.* Литургика. Гимнография и эортология. М., 1997.
14. *Матеоса Хуана, Тафта Роберта,* Развитие византийской литургии. – Киев: Quo Vadis, 2009. – 128 с.
15. *Неаполитанский А.* Церковный устав в таблицах. М., 1994.
16. *Никольский К.* Пособие по изучению устава богослужения Православной Церкви. М., 1995.
17. *Розанов В.* Богослужебный устав Православной Церкви. М., 1994.
18. *Скабалланович М.* Толковый Типикон. Объяснительное изложение Типикона с историческим введением. М., 2004.
19. *Субботин К.* Руководство к изучению устава богослужения Православной Церкви. СПб., 1994.
20. *Тафт Р.Ф.,* Византийский церковный обряд. Краткий очерк / Пер. с англ. А.А. Чекаловой; Редакция русского перевода и предисловие В.М. Лурье. – СПб.: Алетейя, 2000. – 160 с.
21. *Уайбру Х.* Православная литургия: Развитие евхаристического богослужения византийского обряда. – М.: Изд-во ББИ, 2008. – 226 с.
22. *Успенский Н.Д.,* Византийская литургия: историко-литургические исследования. Анафора: опыт историко-литургического анализа. Том. II. – М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2006. – 592 с. (Серия «Литургическая библиотека»)
23. *Успенский Н.Д.,* Православная Вечерня. Чин Всенощного бдения. Том. I – М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2004. – 480 с. (Серия «Литургическая библиотека»)
24. *Успенский Н.Д.,* Православная Литургия: историко-литургические исследования. Праздники, тексты, устав. Том. III – М.: Издательский Совет Русской Православной Церкви, 2007. – 432 с. (Серия «Литургическая библиотека»)
25. *Успенский Н.Д.,* Христианская православная утренняя: историко-литургический очерк. Л., 1952.
26. *Шмеман А., прот.* Введение в литургическое богословие. – Киев: «Пролог», 2013.